

Uloga zajedničkih nadzornih timova u supervizijskom pristupu Jedinstvenog nadzornog mehanizma

The role of Joint Supervisory Teams in Single Supervisory Mechanism Approach

izv. prof. dr. sc. MARTA BOŽINA BEROŠ
Fakultet ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković“
Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Preradovićeve 1, 52100 Pula
Hrvatska
marta.bozina@unipu.hr
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-5194-9804>

Pregledni rad / *Review*

UDK / UDC: 336.71(4-67 EU): [339.923:657.6]

Primljeno / Received: 06. lipnja 2022. / June 06th, 2022.

Prihvaćeno za objavu / Accepted for publishing: 15. rujna 2022. / September 15th, 2022.

DOI: 10.15291/oec.3809

Sažetak: Jedan od ciljeva Bankovne unije je razvoj zajedničkog supervizorskog pristupa, odnosno maksimalna harmonizacija supervizijskih praksi, standarda i metodologija između država koje sudjeluju u ovom integracijskom okviru. I dok primjena jedinstvenog skupa prudencijalnih propisa jamči regulatornu dosljednost, zajednička supervizijska perspektiva ovisi ponajprije o suradnji različitih upravljačkih razina, odnosno nacionalnih i europskih aktera koji sudjeluju u superviziji pod okriljem Jedinstvenog nadzornog mehanizma. Ova suradnja odvija se unutar zajedničkih nadzornih timova, kao glavnih operativnih jedinica supervizije u Bankovnoj uniji.

Ovaj rad polazi od interdisciplinarnog teorijskog okvira političke ekonomije, s posebnim naglaskom na problem „principal-agent“ i pitanje (de)centralizacije upravljanja u Ekonomskoj i monetarnoj uniji, te kroz kritičku analizu relevantne literature i sekundarnih izvora pruža iscrpnu analizu doprinosa zajedničkih nadzornih timova supervizijskom pristupu Bankovne unije. Upućujući na težinu nacionalnih aktera u timovima, rad zaključuje kako se Jedinstveni nadzorni mehanizam temelji na participativnom a ne centralizirajućem upravljanju, što je novi doprinos dosadašnjem viđenju Jedinstvenog nadzornog mehanizma u literaturi. Naime, rad zaključuje kako u složenom, višerazinskom supervizijskom procesu zajednički nadzorni timovi predstavljaju izvršnu ruku holističke provjere boniteta banke i dubinskog mikroprudencijalnog nadzora unutar Jedinstvenog nadzornog mehanizma, koji su ključni ne samo za kreaciju već i za daljnju konsolidaciju zajedničkog nadzornog pristupa Bankovne unije.

Ključne riječi: Bankovna unija, Jedinstveni nadzorni mehanizam, zajednički nadzorni timovi, SREP, supervizijski pristup

JEL klasifikacija: G21, G28

Abstract: One of the Banking Union's goals is undoubtedly to facilitate the development of a common supervisory approach, or in other words, to achieve the maximum harmonization of supervisory practices, standards, and methodologies throughout Member States participating in this integration framework. While common rules and regulations help to ensure regulatory and procedural consistency, a common supervisory approach largely depends on the genuine cooperation between various

governance levels, or between national and supranational factors involved in supervision under the auspices of the Single Supervisory Mechanism (SSM). This cooperation takes place within Joint Supervisory Teams (JSTs), as main operative units of the Banking Union.

Based on an interdisciplinary theoretical framework of political economy, with focus on the principal-agent problem and the theory of the decision-making (de)centralization in the Economic and Monetary Union, as well as through a critical analysis of relevant literature and secondary sources, this paper provides one of the first comprehensive examinations of the JSTs and their contribution to the common supervisory approach in the domestic literature. Emphasizing the importance of national actors within JSTs, the paper concludes that the SSM is rather based on a participative than centralized governance, which is a novel outlook on the SSM considering the existing literature. In fact, the paper concludes that the multilevel supervision, JSTs function as the executive arm of a holistic, comprehensive process of checking banks' soundness and in-depth micro-prudential supervision within the complex of SSM are crucial to the creation and consolidation of the BU's common supervisory approach.

Keywords: Banking Union, Single Supervisory Mechanism, Joint Supervisory Teams, SREP

JEL Classification: G21, G28

1 Uvod

U srpnju 2020. godine Upravno vijeće Europske središnje banke (ESB) prihvatilo je odluku o uspostavi bliske suradnje s Hrvatskom narodnom bankom (HNB) čime je započelo hrvatsko pridruženo članstvo u Bankovnoj uniji i njezinim operativnim mehanizmima – Jedinostvenom nadzornom mehanizmu (engl. Single Supervisory Mechanism – u nastavku SSM) te Jedinostvenom mehanizmu preustroja i sanacije (engl. Single Resolution Mechanism). Okvir bliske suradnje ESB-a i HNB-a izrazito je zanimljiv za stručnu javnost, prije svega zbog velikoga integracijskog potencijala ključnog za premošćivanje rastućih regulatorno-političkih razlika između država članica Europske unije nastalih kao posljedica fragmentacije unutarnjeg bankovnog tržišta nakon uspostave Bankovne unije (BU). Naime, spomenuta fragmentacija proizlazi iz različitog „euro-statusa“ država članica, a ogleda se u tome što države europodručja automatski sudjeluju u BU-u te su naizgled u prednosti u odnosu na države izvan područja jedinstvene valute s obzirom na to da nastavljaju produbljivati međusobnu financijsku i političku povezanost unutar ovoga novog zajedničkog stabilizacijskog mehanizma. Bliska suradnja ESB-a i HNB-a zanimljiva je i zbog opsežnih promjena u legislativnom i institucionalnom okviru hrvatske monetarne vlasti, čime je dosadašnja politička moć HNB-a bitno promijenjena (primjerice, u odnosu na supervizijske sankcije), a cilj je što kvalitetnije sudjelovanje nacionalnoga bankovnog supervizora u SSM-u te radi njegova jednakovrijednog sudjelovanja u razvoju tzv. zajedničkog supervizijskog pristupa BU-u.

U širem smislu, pojam „zajednički supervizijski pristup“ odnosi se na istovjetan funkcionalni odnos nacionalnih bankovnih supervizora spram kreditnih institucija koje su aktivne na europskom bankarskom tržištu, bilo da se radi o „nacionalnim bankovnim prvacima“ ili bankama koje posluju kao društva kćeri, odnosno posredstvom podružnica unutar konkretne jurisdikcije, a kao jedan od prioriteta BU-a. Dakako da je u BU-u ujednačenost regulatornog okvira zajamčena primjenom supranacionalnih, europskih prudencijalnih propisa, dok je njihova praktična primjena dodatno formalizirana administrativnim pristupom koji uokviruje Nadzorni priručnik SSM-a koji detaljno uređuje metodološke i proceduralne aspekte provedbe supervizije. Međutim, pitanje horizontalne i vertikalne suradnje supervizora nacionalne ili europske razine, koja omogućuje ne samo dosljednost supervizijske prakse, nego i upućuje na potencijalne prioritete zajedničke supervizijske perspektive, primarno ovisi o učinkovitosti upravljačkih mehanizama unutar SSM-a kojima se podržava kvalitetna suradnja svih

supervizijskih aktera. Naime, za uspostavu zajedničkoga supervizijskog pristupa, koji je ključan i za učinkovitost supervizije SSM-a, iznimno je važno da međuinstitucionalni odnos ESB-a i nacionalnog supervizora odlikuje gotovo spoznajna komunikacija i maksimalna transparentnost upravljanja u nadzornom procesu. Ova međuinstitucionalna suradnja važna je zato što u SSM-u ESB preuzima ulogu vodećeg supervizora za značajne bankovne institucije u smislu čl. 6. Uredbe o SSM-u (njih 111 s udjelom od oko 82 % u ukupnoj imovini bankovnog sektora europodručja u skladu s podacima ESB-a), dok nadzor nad manje značajnim institucijama ostaje u nacionalnoj nadležnosti. Odluka o sistemskom značaju banke ne temelji se na nekim diskrecijskim procjenama SSM-a, već se donosi na temelju preciznih kriterija, poput ukupne vrijednosti bankovne imovine, važnosti konkretne banke za gospodarstvo države u kojoj se nalazi ili na razini EU-a, vrijednosti prekograničnih aktivnosti, te činjenici je li banka zatražila ili dobila izravnu financijsku potporu Europskoga stabilizacijskog mehanizma ili Europskog fonda za financijsku stabilnost (Hrvatska narodna banka, 2020). Međutim, neovisno o dihotomiji sistemske važnosti, makroprudencijalna stabilnost bankovnog sektora ovisi o dosljednoj i pravovremenoj razmjeni relevantnih prudencijalnih informacija između europske i nacionalne razine unutar SSM-a. I sam Nadzorni priručnik SSM-a izrijekom naglašava važnost „dobre suradnje“ europskih i nacionalnih aktera, dajući i konkretne primjere što taj koncept znači u odnosu na, primjerice, određene organizacijske aspekte SSM-a, kao što su raspodjela financijskih sredstava, raspodjela nadzornih dužnosti među akterima pri izravnom nadzoru i drugo (Europska središnja banka – Nadzor banaka, 2018; Božina Beroš, 2022, 2).

Ključnu ulogu u razradi i primjeni jedinstvenog nadzornog pristupa koji uokviruje SSM-ov Nadzorni priručnik, a u širem kontekstu konkretnog, operativnog doprinosa razvoju supervizije BU-a, imaju zajednički nadzorni timovi (engl. Joint Supervisory Teams – u nastavku JSTs, u radu se koristi skraćena engleskog naziva u skladu sa supervizijskim žargonom ESB-a i HNB-a). Ovi timovi zaduženi su za „sastavljanje i organizaciju programa nadzornog ispitivanja i za kontinuiranu provedbu nadzornih aktivnosti“ svake sistemski značajne institucije odnosno banke na području države članice BU-a. Djelatnost JSTs-a primjer je izvorne europske međudržavne i međurazinske suradnje s obzirom na to da su ovi timovi sastavljeni od osoblja ESB-a i nacionalnih bankovnih supervizora u kojima se nalazi sjedište nadzirane banke, uključujući njezina društva kćeri ili sistemski značajne prekogranične podružnice (Europska središnja banka – Nadzor banaka, 2018, 11). Iz ovoga opisa jasno je kako kvaliteta odnosa nacionalnog supervizora i ESB-a primarno ovisi o kvaliteti suradnje unutar zajedničkoga nadzornog tima, zato što svakodnevne razmjene informacija i specifičnih znanja u konkretnim nadzornim zadaćama pridonose harmonizaciji supervizijske prakse država članica te tako pospješuje razvoj zajedničke supervizije diljem BU-a. Međutim, ponekad nije jednostavno osigurati harmoničnost rada ovih timova, primjerice zato što su europske države prije nastanka BU-a primjenjivale individualne i vrlo različite supervizijske prakse (Božina Beroš, 2022, 3). Kao zorni primjer može se istaknuti onaj nizozemske središnje banke koja nije primjenjivala praksu neposrednog nadzora nad bankama u klasičnom smislu (tzv. on-site supervizija), kakav su desetljećima provodile i usavršavale druge središnje banke europodručja, ali i hrvatska središnja banka, već je konceptualni i praktični naglasak stavljala na tzv. praksu dobrog upravljanja (engl. good governance). U tom kontekstu, unutar istoga nadzornog tima ponekad se mora naći ravnoteža između različitih regulatornih prioriteta koje zagovaraju nacionalni supervizori što može dalje dovesti do sadržajnih prijepora u pogledu operativne strategije kao npr. između institucionalne suradnje ili konkurencije u ostvarivanju zajedničkih prudencijalnih ciljeva (vidi više u Annunziata i Maggolino, 2022, 10). Izazovi funkcioniranju JSTs-a ne moraju biti isključivo paradigmatičke prirode; često je zahtjevno ispuniti sve administrativne zadaće koje se postavljaju pred članove tima, pogotovo u okviru bliske suradnje, gdje se od osoblja nacionalnog supervizora ponekad očekuje gotovo dvostruko administrativno izvješćavanje u vezi s obavljenim supervizijskim poslovima – naime, u bliskoj suradnji dva su „principala“, viši menadžment nacionalnog

supervizora i onaj SSM-a. Upravo zbog njihova doprinosa uspješnosti i održivosti SSM-a kao i zbog nedavnoga hrvatskog članstva u BU-u i SSM-u, tema zajedničkih nadzornih timova opravdano privlači pozornost stručne javnosti. Međutim, većina dostupne znanstvene literature na temu SSM-a pisana je na stranom jeziku (primjerice, Schiammo, 2021; Zeitlin, 2021; D'Ambrosio, 2020; Gren, 2018; Pizzola, 2018; Lo Schiavo, 2015), dok je domaća znanstvena literatura u nastajanju te se većinski usredotočuje na opća regulatorna i institucionalna obilježja europskoga supervizijskog krajobraza (Bajakić, 2021; Pavković i Tuškan, 2019; Božina Beroš, 2016). S druge strane, inozemna literatura koja analizira JSTs-e još je u nastajanju (Gren, 2018a), a domaća literatura na temu operativnih pitanja supervizijske prakse BU-a svakako je nedostatna, iako postoje dva vrijedna izvora saznanja u vezi s bliskom suradnjom ESB-a i HNB-a (do sada, Pavković, Šubić i Hlupić Radić, 2020; Božina Beroš, Bajakić i Parać Vukomanović, u objavi). U tom kontekstu, ovaj rad ponajprije želi obogatiti relevantnu domaću znanstvenu literaturu, iscrpno analizirajući višerazinsko upravljanje supervizijom u BU-u i SSM-u, koristeći se primjerom zajedničkih nadzornih timova. S analitičkog pogleda, rad polazi od interdisciplinarnog teorijskog okvira političke ekonomije analizirajući JSTs-e kroz prizmu ekonomske teorije „principala-agenta“, s obzirom na to da je ova teorija pogodna za razumijevanje unutarnje dinamike timova kao i (de)centralizacije odlučivanja u europskom ekonomskom upravljanju. Valja spomenuti kako bi se JSTs-i mogli analizirati i kroz druge vrijedne analitičke okvire poput korporativnog upravljanja (Kern, 2006), institucionalnih poticaja jednoobraznosti u regulaciji odnosno superviziji (Philippas i dr., 2021), ili pak kroz analizu odgovornosti glavnih dionika supervizije (Baez, 2022), no pregled radova koji istražuju dinamiku između različitih razina upravljanja u višerazinskim organizacijskim jedinicama poput JSTs-a potvrđuje kako se ona može razumjeti upravo kroz perspektivu odnosa „principal-agent“. Riječ je o radovima koji jednakovrijedno pripadaju literaturi iz područja politika javne uprave (Busuioc, 2016; Heidbreder, 2014) kao i ekonomskoj teoriji, odnosno financijama i financijskoj superviziji (Shah, 2014; Gren, 2019). U tom kontekstu, cilj ovoga rada je dati uvid u djelatnost JSTs-a te dokazati kako je participativno upravljanje ključno za uspješnost JSTs-a ne samo u obavljanju svakodnevnih zadaća, već i za njihov doprinos supervizijskoj kulturi BU-a. S metodološkog aspekta, rad analizira odnose između nacionalnih bankovnih supervizora (u ulozi agenata) i bankovne supervizije ESB-a (u ulozi principala) na temelju kvalitativne analize europskih i nacionalnih propisa iz područja prudencijalne supervizije te brojnih dokumenata i političkih studija ESB-a, nacionalnih središnjih banaka i drugih institucija EU-a. S obzirom na uvide iz relevantne literature, s pravom se mogu očekivati nesuglasice i prijepori između principala i agenata u okviru SSM-a, no gotovo desetogodišnje iskustvo uspješnog rada JSTs-a zapravo svjedoči u prilog njihova harmoničnog suživota. Stoga se ovom radu kroz sustavni pregled relevantne literature i njezinu kritičku sintezu utvrđuju modaliteti i mehanizmi upravljanja kojima principal usklađuje suživot različitih prudencijalnih pristupa unutar JSTs-a.

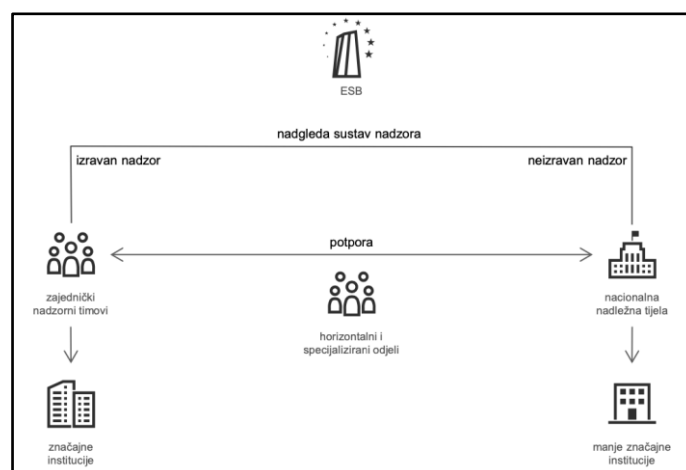
Rad je strukturiran na sljedeći način: nakon uvoda, drugo poglavlje rada analizira paradigme novoga paneuropskog prudencijalnog nadzora kao i konkretnu strukturu upravljanja SSM-a. Treće poglavlje, kroz sintezu relevantne literature i legislative, daje uvid u institucionalno-operativnu srž JSTs-a razlažući detaljno njihovu nadležnost, sastav, zadaće kao i načine na koji ove funkcionalne sastavnice višerazinskog upravljanja europskom supervizijom provode nadzor nad bankama. Četvrto poglavlje analizira političke, institucionalne i pravne specifičnosti koje okvir bliske suradnje postavlja pred dionike zajedničke supervizije. Peto poglavlje ujedno je zaključak rada.

2 Makrorazina supervizije: višerazinski, decentralizirani nadzor Jedinostvenog nadzornog mehanizma

Uspostava Jedinostvenog nadzornog mehanizma, odnosno SSM-a, i njegova unutarnjeg upravljačkog tijela – Nadzornog odbora, jedan je od najupečatljivijih integracijskih iskoraka, čiji se značaj može

usporediti s uvođenjem jedinstvene valute ili usvajanjem kriterija konvergencije 1992. godine. Kriza europodručja iznjedrila je novu paradigmu stabilnosti Ekonomske i monetarne unije, koja se primarno naslanja na jaču koordinaciju prudencijalnih politika te na suglasje kako u novom prudencijalnom uređenju mora doći do konačnog i potpunog prekida, „začaranog kruga između banaka i javnih financija na nacionalnim razinama država članica“ (Bajakić, 2021, 165). Krizom uvjetovana prudencijalna perspektiva s lakoćom se konsolidirala, a sve pod utjecajem ubrzanog širenja bankovne krize iz država EU-periferije koje su tradicionalni domaćini bankovnim konglomeratima iz zapadnoeuropskih država njihovih sjedišta, pri čemu je ulogu dodatnoga katalizatora odigralo rastuće nezadovoljstvo europskih građana ne samo s performansama bankarskog sektora, već i s njegovim politički sputanim upravljanjem.

SSM je kreiran upravo radi ukidanja prakse financiranja loših bankovnih odluka i „toksičnih“ banaka javnim novcem (Zeitlin, 2021, 3 i 8). Ovaj mehanizam ključni je stup BU-a koji omogućuje pristup ostalim stabilizacijskim mehanizmima unutar ovoga okvira – dakle, Jedinstvenom sanacijskom mehanizmu i Europskom sustavu osiguranja depozita (koji je trenutačno u fazi političkog pregovaranja). SSM osigurava dosljednu primjenu zajednički dogovorenih supervizijskih standarda kroz jedinstvenu kombinaciju centralizacije prudencijalnog odlučivanja i decentralizacije prudencijalne prakse. S institucionalnog i upravljačkog aspekta, SSM se može opisati kao transnacionalni, višerazinski mehanizam sastavljen od europskih supervizora, koji djeluju pod okriljem ESB-ove bankovne supervizije, te nacionalnih supervizora, koji zajednički provode dubinski nadzor sistemski značajnih banaka diljem država koje sudjeluju u BU-u. U tom je procesu ESB odgovoran za dosljedno i učinkovito funkcioniranje SSM-a, iako valja reći kako učinkovitost i pouzdanost supervizije uvelike ovisi o lokalnom, specifičnom znanju nacionalnih supervizora (Europska središnja banka – Nadzor banaka, 2018, 4) koje se prosljeđuje ESB-u, točnije Nadzornom odboru SSM-a, kroz unutarnje upravljačke mehanizme i njihove operativne sastavnice. Radi se, očito, o još jednom području europskih politika u kojima se kreira svojevrstan odnos „principala i agenta“ između europske i nacionalne razine upravljanja; konkretno, u supervizijskim pitanjima ESB djeluje kao principal, dok nacionalna nadležna tijela imaju ulogu agenta u primjeni zajedničke prudencijalne politike. Ipak, ovaj je „agencijski odnos“ atipičan, zato što između ESB-a i nacionalnih tijela nema (ili barem ne bi trebalo biti) oportunističkih stavova i diskrepancija u preferencijama; naime unutar SSM-a svi akteri teže istom cilju – financijskoj stabilnosti.

Slika 1. Organizacijska struktura supervizije u SSM-u

Izvor: Europska središnja banka – Nadzor banaka (2018). Nadzorni priručnik SSM-a. Europski nadzor banaka: djelovanje SSM-a i nadzorni pristup, Europska središnja banka, Frankfurt na Majni, str. 9.

U kontekstu agencijskog teorijskog okvira, a s gledišta postojeće institucionalne hijerarhije, odgovornost za dosljedno funkcioniranje SSM-a kao složenog sustava prudencijalnog nadzora u rukama je europske razine upravljanja; točnije, odgovornost je na ESB-u (Karagianni i Scholten, 2018, 187). Međutim, iz gornje slike može se iščitati da se SSM-ov nadzorni pristup ne temelji isključivo na jednostranoj centralizaciji i hijerarhiji operativnog odlučivanja u rukama ESB-a ili, konkretnije, Nadzornog odbora SSM-a. Naime, u prilog tvrdnji o SSM-u kao „hijerarhiji“ obično se navode upečatljive nadzorne ovlasti ESB-a poput: davanje i oduzimanje licence kreditnim institucijama, odlučivanje o jedinstvenoj putovnici, odlučivanje o tome je li institucija u stečaju ili je li stečaj izgledan (engl. failing or likely to fail), odlučivanje o sistemskom značaju konkretne banke, o imenovanju članova uprave (engl. fit and proper decisions) i drugo. No, ovo je tek pojednostavljeno tumačenje institucionalne prirode SSM-a koje ne vrednuje njegovu specifičnu participativnu upravljačku strukturu, odnosno činjenicu da su u Mehanizmu nacionalni supervizori uključeni u sve razine supervizijskog odlučivanja, uz jasan naglasak na njihovoj intenzivnoj suradnji s ESB-om tijekom cijelog procesa nadzora. Ova tvrdnja može se potkrijepiti iz više izvora: prvo, znanstvenim raspravama o upravljačkoj prirodi SSM-a, primjerice onoj Coman-Kunda i Amtenbrinka (2018) koji karakteriziraju superviziju SSM-a kao integrirani sustav supervizora temeljen na složenoj podjeli zadaća i bliskoj suradnji između ESB-a i nacionalnih supervizora kao i kombinaciji njihovih konkretnih prednosti u nadzornoj praksi; te dodatno, izjavama djelatnika nacionalnih supervizora koji su redovito uključeni u poslove SSM-ova nadzora, bilo kao članovi JSTs-a ili posrednici između ESB-a i svoje matične institucije. Tako, primjerice, Zeitlin (2021, 17) navodi izjave djelatnika ESB-a i nacionalnih supervizora o tome kolika je važnost održavanja dobrih međuljudskih odnosa unutar JSTs-a, jer rezultat njihova rada ovisi i o punini njihove suradnje pa je stoga iznimno važno njegovati dobre međuljudske odnose.

Uistinu, uspješnost SSM-a prije svega ovisi o učinkovitoj i nesmetanoj koordinaciji između vertikalne i horizontalne razine upravljanja prikazanoj na Slici 1. Prije svega, neposredna supervizija SSM-a nad kreditnim institucijama provodi se uz pomoć nacionalnih bankovnih supervizora kao ključnim „operativcima“ (a u slučaju bliske suradnje, i de facto glavnim operativcima, s obzirom na to da ESB nema pravnih i političkih ovlasti u jurisdikciji države koja se pridružila BU-u putem ovoga aranžmana), a pri kojem se europska razina ne libi postavljati zamršena pitanja akterima na nacionalnoj razini ili propitkivati ispravnost njihovih supervizijskih zaključaka (Zeitlin, 2021, 11). U širem smislu, kvaliteta koordinacije između europske i nacionalne razine utječe i na operativnu učinkovitost SSM-a s obzirom na to da nacрте odluka SSM-a donosi njegov Nadzorni odbor u kojem većinu glasova nose nacionalni supervizori (Božina Beroš, 2022, 5). Ukratko, sposobnost SSM-a da donese pravovremenu supervizijsku odluku – pri čemu valja imati na umu kako je upravo pravovremenost ključni element uspješnoga i učinkovitoga prudencijalnog nadzora – zapravo ovisi o harmoničnoj suradnji država članica, ne o autoritetu europskih aktera. Ovo je još jedan argument u prilog tezi kako se SSM ne može opisati kao isključivo centralizirajući prudencijalni okvir.

Nadalje, važnost lokalnih aktera ogleda se i u njihovu doprinosu razvoju i provedbi Postupka nadzorne provjere i ocjene (engl. Supervisory Review and Evaluation Process – u nastavku teksta SREP). SREP je složen, opsežan i prije svega decentraliziran postupak, jer se velikim dijelom oslanja na stručnost nacionalnih nadzornih tijela (Božina Beroš, 2021, 10) u procesu konvergencije nadzorne metodologije i procjene izloženosti konkretne banke ili bankarske grupacije rizicima te u donošenju zajedničke odluke o nužnim supervizijskim mjerama. Razlog ove naglašene decentralizacije nije isključivo ublažavanje centrifugalnih sila koje proizlaze iz diferencirane integracije među državama članicama, već primarno ekonomsko-regulatorni; naime dosljednost nadzora unutar zajedničkoga prudencijalnog okvira moguća je isključivo međusobnom usporedbom nadzornih praksi u neposrednoj razmjeni iskustava i mišljenja direktnih aktera, dakle nacionalnih supervizora, kako to opisuje jedan od kreatora izravnoga zajedničkoga nadzora (ECB1, u Zeitlin, 2021, 24),

„Svi znamo da ako date isti dokument, istu metodologiju dvjema osobama koje dolaze iz sasvim drugačijeg okruženja, recimo portugalski inspektor i finski inspektor... najvjerojatnije ishod neće biti savršeno usporediv. Dakle, ono što pokušavamo je upravo poticati misije gdje imamo

mješovite timove sastavljene od portugalskih i finskih inspektora. Davanje mogućnosti tim ljudima da tijekom misije razgovaraju i uspoređuju svoje stavove o istim supervizijskim pitanjima... i tehnikama – najbolji je način postupne homogenizacije.“¹

Iz navedene izjave može se iščitati da se tijekom SREP-a poseban naglasak stavlja na proces tzv. fleksibilnog učenja, koje valorizira lokalno iskustvo nacionalnih aktera u primjeni prudencijalnih rješenja. Ovo učenje događa se upravo unutar zajedničkih nadzornih timova i, kao što će se u radu prikazati, pod relativno nenametljivim europskim vodstvom. Stoga se u sljedećem poglavlju detaljnije razlaže ova sastavnica kontinuiranoga zajedničkog nadzora europskih banaka.

3 Mikrorazina supervizije Jedinstvenog nadzornog mehanizma: zajednički nadzorni timovi kao okosnica jedinstvenog supervizijskog pristupa

Zajednički nadzorni timovi, odnosno JSTs-i, uporišna su točka zajedničkog nadzora SSM-a nad sistemski značajnim bankama u BU-u, koju oni provode u skladu s harmoniziranim supervizijskim načelima i metodologijom. Vrijedi podsjetiti kako se zajednički nadzor pod okriljem SSM-a odnosi isključivo na tzv. značajne banke (engl. significant institutions – SIs) čija se „značajnost“ određuje pomoću nekoliko (kvantitativnih) kriterija, dok se ostale banke smatraju manje značajnima (engl. less significant institutions – LSIs) te njihov nadzor ostaje i dalje primarna nadležnost nacionalnog supervizora. I u slučaju LSIs-a nadzor se provodi u bliskoj koordinaciji s ESB-om i uz pravo ESB-a da u bilo kojem trenutku preuzme vodeću nadzornu ulogu ako je takvo što potrebno kako bi se očuvala najviša razina supervizijskih standarda i prakse.

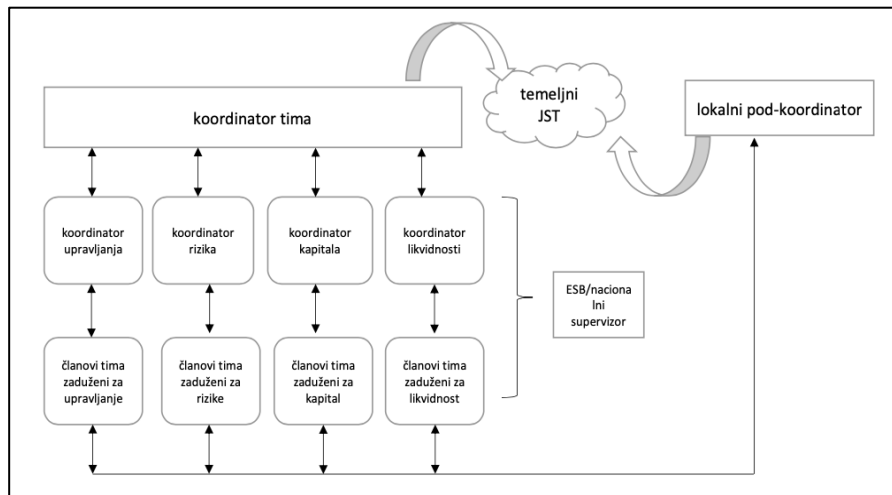
Kao ključni akter međurazinske i međuinstitucionalne suradnje u svakodnevnim pitanjima kontinuiranog nadzora nad konkretnom bankom, JSTs-i praktičnim primjerom pokazuju kako suradnja između ESB-a i nacionalnih supervizora oblikuje zajednički supervizijski pristup i prudencijalnu perspektivu, te zapravo dokazuju decentraliziranost supervizije koja se provodi „na SSM-ov način“. Njihova je glavna zadaća donošenje preporuke, odnosno nacрта odluke o bonitetu pojedine banke na temelju kontinuiranoga supervizijskog nadzora, i to putem godišnje provjere rizičnosti i drugih aspekata poslovanja banke u skladu s planiranim programom supervizijskog ispitivanja (engl. Supervisory Examination Program). Ova preporuka JSTs-a temeljni je akt po kojem dalje postupa Nadzorni odbor SSM-a i nakon njega Izvršno vijeće ESB-a te prvi korak u postupku donošenja supervizijske odluke koja se odnosi na sistemski važnu instituciju pod izravnim nadzorom ESB-a.

Prema riječima ESB-ova „Nadzornog priručnika“ (2018, 11), JSTs-i se osnivaju na najvišoj razini konsolidacije u sklopu ESB-ovih uprava za mikroprudencijalni nadzor. JSTs-i se osnivaju zasebno za svaku značajnu instituciju koju ESB nadzire u sklopu SSM-a, zbog čega se timovi bitno razlikuju s obzirom na veličinu i unutarnju organizaciju posla, ovisno o složenosti i veličini banke za koju su osnovani. Međutim, konstanta svakog tima je njegov mješoviti sastav, odnosno kombinacija osoblja koje predstavlja europsku razinu odlučivanja (dakle, zaposlenici ESB-ova odjela bankovne supervizije) kao i osoblja koje dolazi iz nacionalnih supervizora. U tom operativnom sustavu ključnu ulogu preuzima koordinator tima koji se imenuje iz redova ESB-a i to na višegodišnje razdoblje, nakon čega slijedi redovita rotacija – ponekad istodobno s rotacijom drugih članova tima.

Druga je uloga tzv. voditelja on-site misije (engl. mission head) za kojeg je praksa pokazala da se većinom imenuje iz nacionalnoga nadležnog tijela.

---

¹ Autoričin prijevod citata izvorno na engleskom jeziku.

Slika 2. Unutarnja organizacija zajedničkog nadzornog tima

Izvor: prilagođeni prijevod autorice slikovnog prikaza preuzetog iz Delgado, M. (2014). Supervision of significant institutions under the Single Supervisory Mechanism, Setting up and organising the JSTs, CUNEF & KPMG – El comienzo de la Supervisión Europea (Madrid, 31.10.2014), str. 9.

Važno je istaknuti kako, u pravilu, koordinator tima nikada nije državljanin države u kojoj nadzirana banka ima sjedište, čime se uklanja sumnja ili mogućnost pristranosti u postupanju JSTs-a. Prema riječima koordinatora jednoga velikog zajedničkog nadzornog tima (Zeitlin, 2021, 12),

„U nekim državama ... te osobe, supervizor banke, ministar financija, direktori velikih banaka ... svi su oni pohađali istu školu. Svi se poznaju. Ako se [direktoru] banke nešto ne sviđa, on će jednostavno nazvati ministra financija. 'Pobrine se za ovo, ja to ne želim' ... i sve se riješi. Sada je to zaustavljeno, više se ne može tako postupati.“²

Uloga glavnoga koordinatora tima iznimno je zahtjevna i odgovorna, a ostvaruje se u bliskoj koordinaciji s nacionalnim podkoordinatorom i lokalnim osobljem. Koordinator JSTs-a su osobe visoke razine stručnosti u poslovima supervizije, sposobne promišljati analitički u kratkom vremenu s obzirom na to da moraju odgovoriti na brojna supervizijska pitanja u tijeku nadzora nekih od europskih najsloženijih financijskih institucija, poput njemačke Deutsche Bank ili nizozemske ING banke. Dodatno, koordinatori moraju biti spremni pratiti prudencijalnu situaciju u (supra)nacionalnom institucionalnom okruženju i u bankovnim sektorima koje slabo poznaju. Jedna od zadaća koordinatora je pravovremeno proslijediti relevantne informacije prikupljene u izravnom i/ili posrednom nadzoru svim ključnim dionicima SSM-a (Europska središnja banka – Nadzor banaka, 2018, 79). U slučaju izravnog nadzora značajne institucije, koordinator pokreće neposredan nadzor (a u skladu s Programom nadzornog ispitivanja), određuje sastav inspeksijske misije kao i voditelja nadzora.

Općenito govoreći, JSTs-i su ključni, izvršni čimbenik onoga što se u europskom supervizijskom žargonu zove „linijskom supervizijom“, odnosno nadzor u kojem se kombinira individualizirani pristup konkretnoj banci sa širim, horizontalnim nadzorom. Kao što je vidljivo iz Slike 2., u zajedničkim nadzornim timovima lokalno osoblje ima veliki značaj zato što su njihove povratne informacije važne za donošenje ispravne nadzorne preporuke tima. Neovisno o zaslugama nacionalnih aktera, operativnost, uspješnost i učinkovitost zajedničkoga nadzornog tima uvelike ovise i o tzv. horizontalnim i specijaliziranim odjelima ESB-a. Primjerice, u individualiziranom pristupu superviziji banke se klasificiraju prema poslovnim modelima te spadaju pod nadležnost više ESB-ovih direkcija: sistemski važnih i međunarodnih banaka, univerzalnih i diversificiranih institucija te specijaliziranih institucija i

² Autoričin prijevod citata izvorno na engleskom jeziku.

manje sistemski značajnih institucija. Sve tri direkcije uvelike pojednostavljaju zadaće JSTs-i svojom specijaliziranom stručnošću i prijenosom specifičnih znanja. U horizontalnoj superviziji posebno se ističe stručnost direkcije za linijsku superviziju, i to primarno u pogledu vrednovanja rizika, no isto tako i u vrednovanju pokazatelja poslovanja, razvoju zajedničkih političkih pogleda te u održavanju koherentnosti primjene nadzorne metodologije.

Kao što je navedeno, JSTs-i su zaduženi za godišnju provjeru usklađenosti značajnih banaka sa zahtjevima SREP-a koju provode na temelju harmoniziranih, standardiziranih nadzornih načela i metodologije. Dakle, SREP je operativna jezgra SSM-a pomoću koje ESB proaktivno procjenjuje rizičnost banaka (engl. forward-looking) na temelju godišnje provjere bančina poslovnog modela, njezinih internih modela procjene i upravljanja rizikom, upravljanja likvidnosti i drugih elemenata važnih u kontekstu održivosti i boniteta poslovanja. Ovisno o opsegu i ciljevima nadzora, JSTs-i primjenjuju različite metodologije (posredan nadzor) kao i inspekcijski posao u prostorijama banke (neposredan, on-site nadzor). Primjerice, može se raditi o ciljanim intervjuima, dubinskim analizama informacija, provjeri konkretnih podataka, analizi uzorka kreditnih dosjea ili poslovnih transakcija. Uslijed intenzivne digitalizacije bankovnog poslovanja, JSTs-i sve češće zahtijevaju pristup cjelovitim informatičkim sustavima banaka (European Central Bank – Banking Supervision, 11. 3. 2022.). Na temelju provedene inspekcije i procjene, JSTs-i donose svoje mišljenje o „kondiciji“ banke te na temelju tog mišljenja preporuku upućenu višim razinama upravljanja u SSM-u, o pripremljenosti banke podnijeti izgledne mikroprudencijalne rizike kao i one na koje upućuju obuhvatniji, makroprudencijalni pokazatelji europodručja.

Kao de facto složena i višerazinska upravljačka struktura (Di Bucci, 2022, 108), JSTs-i provode redovitu superviziju sistemski značajnih banaka u skladu s programom nadzornog ispitivanja, i to putem posrednog i izravnog nadzora, a u skladu s važećim prudencijalnim okvirom EU-a, Nadzornim priručnikom SSM-a i nadzornim prioritetima utvrđenim za konkretnu godinu (Europska središnja banka – Nadzor banaka, 2018, 66). Neposredan cilj nadzornog ispitivanja je očuvanje mikroprudencijalne stabilnosti banke, no ovaj supervizijski postupak jamči i daljnji uspješan razvoj SREP-a, i to kroz kvalitetnu koordinaciju nacionalnih i europskih dionika u nadzoru te se može zaključiti kako je posredan cilj nadzorne djelatnosti SSM-a ujedno i produbljivanje financijske integracije.

Osim redovitih JSTs-a, postoje i tzv. temeljni zajednički nadzorni timovi, koji se osnivaju za nadzor iznimno velikih, prekogranično aktivnih banaka, koje imaju potencijalni sistemski značaj u više država članica EU-a. Ovim temeljnim organizacijskim jedinicama prekograničnog nadzora opet upravlja koordinator, „a tim se sastoji od podkoordinatora iz svih odgovarajućih nacionalnih nadzornih tijela, ovisno o značajnosti lokalnog društva kćeri ili podružnice“, u konkretnoj državi članici (Europska središnja banka – Nadzor banaka, 2018, 13). Ovi temeljni timovi ujedno su prva žalbena instanca za nacionalne supervizore u slučaju nesuglasica između europske i nacionalne razine u vezi sa supervizijskim pristupom.

4 Ukratko o političko-operativnim specifičnostima okvira bliske suradnje ESB-a i HNB-a

Na temelju odluke Upravnog vijeća ESB-a iz srpnja 2020. godine, u listopadu iste kalendarske godine Hrvatska je iskoristila mogućnosti koje joj pruža sporazum o bliskoj suradnji te se pridružila BU-u i SSM-u kao država izvan europodručja. Hrvatsko članstvo u BU-u rezultat je sveobuhvatnog nadzora koje je proveo ESB nad nekoliko kreditnih institucija s hrvatskim sjedištem – konkretno, nad Zagrebačkom bankom, Privrednom bankom Zagreb, Erste & Steiermärkische Bank, OTP bankom Hrvatska i Hrvatskom poštanskom bankom. Cilj dubinskog nadzora bio je vrednovanje kvalitete

imovine konkretnih banaka, testiranjem njihove otpornosti na stres, pri čemu je prvi put u hrvatskom prudencijalnom okviru primijenjena supervizijska metodologija i standardi zajedničkoga, europskoga supervizijskog pristupa kao i SREP. Iako je proces dubinske analize domaćega bankovnog sektora HNB-u dao „prvi dojam“ o načinima na koje funkcionira zajednički prudencijalni okvir država europodručja, valja napomenuti kako je pridruženo članstvo u BU-u zahtijevalo značajan pravni, institucionalni i politički prethodni angažman domaće monetarne vlasti.

U trenutku kada sporazum o bliskoj suradnji stupi na snagu, formalno-pravni položaj nadležnoga bankovnog supervizora usporediv je s onim drugih nadležnih supervizora koji sudjeluju u SSM-u automatizmom, odnosno na temelju članstva u europodručju (Božina Beroš, 2022, 13). Potrebno je naglasiti kako se u slučaju bliske suradnje ipak radi o nepotpunom, pridruženom članstvu Hrvatske u ovom stabilizacijskom okviru koji se najbolje očituje kroz neke upravljačke specifičnosti. Ove specifičnosti donekle služe kao podsjetnik da s političko-ekonomskog gledišta, priroda bliske suradnje nije trajna. S tim u vezi postoje razni aspekti i pitanja bliske suradnje koji bude istraživački interes, no za potrebe ovoga rada – dakle u kontekstu JSTs-a, zanimljivo je primijetiti nekoliko razlika koje okvir bliske suradnje postavlja spram ESB-a kao i spram zajedničkih nadzornih timova kao praktičarima harmoniziranoga supervizijskog pristupa. Pritom valja istaknuti kako se prije svega radi o proceduralnim ograničenjima u nadležnosti ovih timova i samog ESB-a nužnih kako bi se poštovao pravno-politički okvir postavljen osnivačkim ugovorima.

S europske razine, prvo ograničenje odnosi se upravo na pravne akte ESB-a koji nemaju tzv. izravan učinak u državi članici koja ulazi u aranžman bliske suradnje, a s obzirom na to da se takva država, konkretno Hrvatska, nalazi izvan europodručja. Ovo ograničenje odnosi se prije svega na ESB-ove odluke upućene adresatima nadzora, dakle samim nadziranim bankama, što s proceduralnog aspekta dodatno usložnjava superviziju jer ESB ne može uputiti supervizijsku odluku izravno nadziranoj banci već tek nadležnom nacionalnom bankovnom supervizoru (u ovom slučaju HNB-u) te je isključivo nacionalno tijelo nadležno donijeti odgovarajuću administrativnu, supervizijsku mjeru upućenu konkretnoj banci (Europska središnja banka, 11. 3. 2020.).

S nacionalne razine, drugo ograničenje bliske suradnje odnosi se na upravljačka prava nadležnoga nacionalnog bankovnog supervizora, odnosno HNB-a. Naime, sve dok Hrvatska ne postane članicom europodručja, HNB nije zastupljen u Upravnom vijeću ESB-a, koje se sastoji samo od članova Izvršnog odbora i guvernera nacionalnih središnjih banaka europodručja. Stoga Uredba o SSM-u predviđa posebne mehanizme zaštite interesa HNB-a, kao nadležnoga nacionalnog tijela u bliskoj suradnji, a radi mogućnosti izražavanja neslaganja s nacrtima supervizijskih odluka koje predlaže ESB odnosno SSM, jednakovrijedno s ostalim bankovnim supervizorima koji dolaze iz europodručja. Zahvaljujući ovim posebnim modalitetima zaštite interesa, ako se ne postigne sporazum između ESB-a i nadležnoga nacionalnog tijela koje u BU-u sudjeluje bliskom suradnjom, država članica smije raskinuti ovaj sporazum (u skladu s čl. 7., st. 7. Uredbe o SSM-u).

Praksa je pokazala da s operativne razine, ograničenja bliske suradnje manje utječu na funkcionalnost JSTs-a. U prethodnim odlomcima navedena su glavna politička (u smislu engl. policy) ograničenja okvira bliske suradnje koja se odnose na ESB i nacionalno nadležno tijelo, a koja rezultiraju konkretnim pravnim posljedicama po ovlasti i nadležnosti ESB-a i, konkretno, HNB-a. No, svakodnevni nadzor nad značajnom institucijom za koji je zadužen konkretan JSTs, a u okviru bliske suradnje, gotovo se ni po čemu ne razlikuje od onoga koji provode timovi u „punom“ članstvu u BU-u. Jedina (važna) specifičnost odnosi se na on-site nadzor kao jedan od intruzivnijih supervizijskih alata kojim se bitno nadopunjuje bonitetna slika o banci stečena neizravnim nadzorom konkretnog tima. Naime, spomenuti složeni proceduralni odnos između ESB-a i adresata kojima su upućene odluke, reflektira se i na proces izravnog nadzora nad bankom u kojem – bez obzira na postojanje JSTs-a mješovitog sastava – aktivno smije sudjelovati isključivo osoblje nacionalnog nadležnog supervizora (dakle, HNB-a), dok članovi tima iz supervizora drugih država članica sudjeluju kao svojevrсни promatrači. Stoga bi u okviru bliske suradnje ESB-a i HNB-a pri svakom izravnom nadzoru voditelj misije nadzora (ne koordinator tima!) trebao biti

djelatnik HNB-a kojem ESB daje konkretan nadzorni mandat i zadaće, unaprijed odobrene od Nadzornog odbora SSM-a. Ovdje je potrebno primijetiti kako domaći Zakon o kreditnim institucijama u svojim odredbama čl. 175., koje se odnose na postupak on-site supervizije doista i potvrđuje HNB kao glavnog „operativca“ neposrednog nadzora, no isto tako ističe kako se nadzorne ovlasti i zadaće moraju obavljati u suradnji s ESB-om i u skladu s posebnim uputama. Slijedom toga, može se zaključiti kako se JSTs-i u bliskoj suradnji bitno ne razlikuju od onih u „punopravnom“ članstvu s obzirom na to da je dinamična međurazinska suradnja polazišna točka funkcionalnosti ovoga aranžmana.

5 Zaključak

Ovim je radom iscrpnom analizom na primjeru JSTs-a utvrđeno kako je novi europski supervizijski okvir omeđen BU-om i SSM-om daleko od apsolutno centraliziranoga koncepta upravljanja i provedbe; dapače, riječ je o višerazinskoj strukturi koja nužno ovisi (u pogledu operativnih kapaciteta i u pogledu prikupljanja supervizijski relevantnih podataka) o lokalnim akterima, odnosno nacionalnim nadležnim tijelima u superviziji. Najplastičniji primjer kohabitiranja dionika europske i nacionalne razine u novoj europskoj superviziji su zajednički nadzorni timovi ili JSTs-i, svojevrsni amalgam višerazinskog nadzora koji vrednuju ono najbolje iz supervizijske prakse svake pojedine države članice te tako pridonose razvoju zajedničkoga supervizijskog pristupa. Čak i u slučaju bliske suradnje, koja nedvojbeno uvelike utječe na paradigme i metodologije prudencijalne politike pa konkretno i supervizije kao njezina bitnog dijela, prava revolucionarnost pravno-političkog režima BU-a ogleda se, prije svega, u učinku koji ima na praktičnoj strani supervizije – na njezinu provedbu, i to s aspekta institucionalne strukture supervizije kao i odlučivanja o supervizijskim pitanjima. Zahvaljujući njegovim učincima, sklapanje bliske suradnje ESB-a i HNB-a s pravom se može okarakterizirati kao pionirski događaj u europskoj monetarnoj domeni. Ponajprije gledajući s europske razine, bliska suradnja ESB-a i HNB-a proteže nadležnost BU-a i na države članice čija valuta nije supranacionalna, unatoč tome što je ovaj stabilizacijski okvir izvorno ograničen na europodručje. Kao drugo, s nacionalne razine, revolucionarnost ove bliske suradnje ogleda se u tome da prvi put od svojega institucionalnog osamostaljenja HNB prestaje samostalno kreirati bankovnu regulaciju kao i samostalno nadzirati hrvatski bankovni sektor, što znači da se smanjuju nadležnost i ovlasti središnje banke. Međutim, važno je shvatiti kako u kontekstu HNB-ove prudencijalne politike bliska suradnja nije revolucionarna zbog učinka „djelomičnog izvlaštenja“ u domeni prudencijalne suverenosti, jer valja se prisjetiti kako monetarna vlast već gotovo desetljeće ne kreira prudencijalnu regulaciju samostalno, s obzirom na to da se politike i mjere kojima se stabilizira bankovni sektor donose u suglasju s ostalim bankarskim supervizorima iz svih država članica EU-a unutar Europskoga nadzornog tijela za bankarstvo kao i unutar Europskog odbora za sistemski rizik.

Stoga se rad fokusira na djelatnost JSTs-a koja je ključna za djelotvornost nadzora SSM-a u državama koje sudjeluju u BU-u, neovisno o njihovu eurostatusu. Ovi timovi su izvršna ruka holističkog, sveobuhvatnog procesa provjere bančina boniteta „na SSM-ov način“. O JSTs-ima bitno ovisi „politička uvjerljivost“ samog mehanizma koji koncepcijski reflektira odnose između principala i agenta; točnije, o JSTs-ima ovisi uspješnost SSM-a u usmjeravanju stručnjaka nacionalnih supervizora prema zajedničkom pogledu na konkretna supervizijska pitanja, poput primjene planova restrukturiranja i oporavka neke banke, revizije knjige trgovanja pojedine banke i sl. (Zeitlin, 2021, 15). Njihova je posredna svrha promicanje sistemske stabilnosti jamčenjem sigurnosti i održivosti individualnih kreditnih institucija kroz dubinski mikroprudencijalni nadzor, temeljen na nadzornim standardima i metodologijama zajedničkog supervizijskog pristupa SSM-a. Važnost uloge ovih timova ogleda se i u tome da čak i okvir bliske suradnje relativno malo utječe na operativnost JSTs-a. Neovisno o kvaliteti članstva u BU-u, zajednički nadzorni timovi uvijek ostaju ključnim čimbenicima razvoja paneuropskoga

supervizijskog pristupa, čiji rad omogućuje utvrđivanje najboljih standarda i metodologija nadzora i fino podešavanje supervizijskog pristupa u državama BU-a.

Literatura

Annunziata, F., Maggiolino, M. (2022). The Single supervisory mechanism and the European framework for the enforcement of competition law: a comparison between two models for economic governance in the EU, *Journal of Banking Regulation*, DOI: 10.1057/s41261-022-00197-1

Baez, D. (2022). Is there an audit gap in EU banking supervision?, *Journal of Banking Regulation*, 23, 66-78, DOI: <https://doi.org/10.1057/s41261-021-00171-3>

Bajakić, I. (2021). Razvoj financijske regulacije i supervizije – integracijski procesi europskih financijskih sustava, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb.

Božina Beroš, M. (2016). Centralized supervision in the Banking union: institutional framework and governance, Benazić, M., Božina Beroš, M., Gimigliano, G., Novak, A., Učkar, D. (eds.), *The EU Economic Environment Post-Crisis: Policies, Institutions, and Mechanisms* (139-151), Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Pula.

Božina Beroš, M. (2021). Surmounting an existential challenge: The European banking authority's search for a sustainable supervisory role after the Banking Union, *The Amsterdam Center for European Studies-SSRN Research Paper*, 2021/05.

Božina Beroš, M. (2022). Developing Banking Union's supervisory Culture: a look into the “black box” of Joint Supervisory Teams, *Workshop on the “Politics, Law and Political Economy of the European Banking Union: The First Decade of Operation”* (12.–13.5.2022), University of Luxembourg.

Božina Beroš, M., Bajakić, I., Parać Vukomanović, I. (2022). Banking Union and the “inbetweeners”: institutional insights from the Croatian experience, *European Law Journal* (u objavi).

Busuioc, M. (2016). Friend or Foe? Inter-Agency Cooperation, *Organizational Reputation and Turf, Public Administration*, 94 (1), 40-56.

Coman-Kund, R., Amtenbrink, F. (2018). On the Scope and Limits of the Application of National Law by the European Central Bank within the Single Supervisory Mechanism, *Banking and Finance Law Review*, 33 (2), 133-172.

D'Ambrosio, R. (ed.) (2020). *Law and Practice of the Banking Union and of its Governing Institutions (Cases and Materials)*, *Quaderni di Ricerca Giuridica della Consulenza Legale*, 88, Banca d'Italia, Rome.

Delgado, M. (2014). Supervision of significant institutions under the Single Supervisory Mechanism, *Setting up and organising the JSTs, CUNEF & KPMG – El comienzo de la Supervisión Europea*, Madrid, 31.10.2014.

Di Bucci, V. (2022). Procedural and judicial implications of composite procedures in the Banking Union, Zillioli, C., Wojcik, K-P. eds., *Judicial Review in the European Banking Union* (114-130), E. Elgar Publishing, Cheltenham.

Hrvatska narodna banka (2019). ESB će provesti sveobuhvatnu procjenu pet hrvatskih banaka, HNB Priopćenja. Dostupno na: <https://www.hnb.hr/-/esb-ce-provesti-sveobuhvatnu-procjenу-pet-hrvatskih-banaka>

European Central Bank. Single Supervisory Mechanism, European Central Bank Frankfurt am Main. Dostupno na: <https://www.bankingsupervision.europa.eu/about/thessm/html/index.en.html>

European Central Bank. Close cooperation with the ECB: an entryway to banking union, ECB Newsletter articles, Frankfurt am Main. Dostupno na: https://www.bankingsupervision.europa.eu/press/publications/newsletter/2018/html/ssm.nl181114_1.en.html

European Central Bank-Banking Supervision. Inspecting risks and operations on-site, ECB Newsletter articles, Frankfurt am Main. Dostupno na: https://www.bankingsupervision.europa.eu/press/publications/newsletter/2018/html/ssm.nl180214_2.en.html

Europska središnja banka – Nadzor banaka (2018). Nadzorni priručnik SSM-a, Europski nadzor banaka: djelovanje SSM-a i nadzorni pristup, Europska središnja banka, Frankfurt na Majni.

Gren, J. (2018). The Capacity of Compliance within EU Multilevel Administration: The Case of the Banking Union's Single Supervisory Mechanism (SSM), Doktorska disertacija, Sveučilište u Luxembourgu, Luxembourg. Dostupno na: https://orbilu.uni.lu/bitstream/10993/36431/1/Gren_PhD-FLSHASE-2018-03_BETA_final.pdf

Heidbreder, E. G. (2014). Administrative Capacities in the EU: Consequences of Multi-Level Policy-Making, Lodge, M., Wegrich, K., eds, The Problem-Solving Capacity of the Modern State (str. 218-237), Oxford University Press, Oxford.

Hrvatska narodna banka (2020). Što neku banku čini značajnom (significant institution)?. Dostupno na: <https://www.hnb.hr/-/sto-neku-banku-cini-znacajnom-em-significant-institution-em-> (pristupljeno 1.6.2021.)

Karagianni, A., Scholten, M. (2018). Accountability Gaps in the Single Supervisory Mechanism (SSM) Framework, Utrecht Journal of International and European Law, 34 (2), 185-194.

Kern, A. (2016). Corporate governance and banks: The role of regulation in reducing the principal-agent problem, Journal of Banking Regulation, 7 (17-40), DOI: <https://doi.org/10.1057/palgrave.jbr.2340003>

Lo Schiavo, G. (2015). The Single Supervisory Mechanism: Building the New Top-Down Cooperative Supervisory Governance in Europe, Fabbrini, F., Hirsch Ballin, E., Somsen, H. eds, What Form of Government for the European Union and the Eurozone? (111-132), Hart Publishing, Oxford.

Pavković, A., Tuškan, B. (2019). Evolucija modela organizacijskog ustroja institucija supervizije financijskog sektora Europske unije, Rimac Smiljanić, A., Šimić Šarić, M., Visković, J. ur., Financijska kretanja – najnoviji događaji i perspektive (153-175), Ekonomski fakultet Sveučilište u Splitu, Split.

Pavković, A., Šubić, R., Hlupić Radić, D. (2020). Close Cooperation as Path to the Single Supervisory Mechanism, Šimić Leko, M., Crnković, B. eds., Proceedings of the 9th International Scientific

Symposium "Region, Entrepreneurship, Development" (1194-1210), Ekonomski fakultet u Osijeku, Osijek.

Philippas, D., Dragomirescu-Gaina, C., Leontitis, A., Papadamou, S. (2021). Built-in challenges within the supervisory architecture of the Eurozone, *Journal of Banking Regulation*, DOI: <https://doi.org/10.1057/s41261-021-00183-z>

Pizzola, A. (2018). The Role of the European Central Bank in the Single Supervisory Mechanism: New Paradigm for EU Governance, *European Law Review*, 43 (1), 3-23.

Schiammo, P. (2021). Institutional Change in the Banking Union: The Case of the Single Supervisory Mechanism, *Yearbook of European Law*, DOI:10.1093/yel/yeab002, 1-45.

Shah, S. N. (2014). The Principal-Agent Problem in Finance, CFA Institute Research Foundation, Literature Review.

Uredba Vijeća (EU) br. 1024/2013 od 15. listopada 2013. o dodjeli određenih zadaća Europskoj središnjoj banci u vezi s politikama bonitetnog nadzora kreditnih institucija. SL L 287/63.

Zakon o kreditnim institucijama (NN 159/13, 19/15, 102/15, 15/18, 70/19, 47/20, 146/20).

Zeitlin, J. (2021). Uniformity, Differentiation, and Experimentalism in EU Financial Regulation: The Single Supervisory Mechanism in Action, Amsterdam Centre for European Studies-SSRN Research Paper, 2021/04.